

Bernhard A. Böhler

KAZALIŠTE SVIJETA MATKA TREBOTIĆA

»Kazalište svijeta kao polifona drama nerazjašnjivo
zagonetnog ljudskog postojanja, ne tužna nego svečana,
mediteranska.«

Franz Joseph van der Grinten

M*ittelmeerspuren* programski je naslov kojim hrvatski umjetnik Matko Trebotić slavi svoju premijeru na bečkoj izložbenoj sceni. On daje uvid u svoje recentno slikarsko stvaralaštvo: dok u prostoru Palais Porcia pokazuje nove akrilne slike, u nadbiskupskom se katedralnom i biskupijskom muzeju mogu vidjeti radovi na papiru. Sve do radne skupine *Spuren* koja je nastala već sredinom devedesetih godina, sve slike potječu iz posljednjih pet godina. Stvarno težište čine njegovi najnoviji radovi, prije svega veliki ciklus *Mittelmeerabdrücke*, kojim se bavio od 2002-2003. Nadalje, u unutarnjem dvorištu prostora Palais Porcia ovaj umjetnik, koji se bavi i scenografijom, priređuje instalaciju koju dovršava u sklopu izložbe pretvarajući vanjski prostor u mjesto za *happening*.

Prostorna umjetnost, arhitektura, vodi nas na početak Trebotićeva životnog puta. Rođen 1935. na otoku Braču, odrastao u Splitu, stekao je zvanje arhitekta. Kao dvadesetogodišnjak u tadašnjoj je Jugoslaviji otišao na studij u Beograd. (Danas njegov sin Frane studira arhitekturu u Beču – dunavskoj metropoli u kojoj je u vrijeme cara Josipa njegov stric studirao pravo, a dva su druga strica iz austrijske kraljevine Dalmacije radi istoga zvanja krenula u Graz i Prag.)

Ali već tijekom studija Matko Trebotić otkriva svoju pravu strast, slikarstvo; nastaju prve slike. Sredinom šezdesetih seli u Njemačku gdje najprije radi kao arhitekt. Otvorena, slobodoumna klima koju upoznaje na tamoš-

njoj umjetničkoj sceni snažno ga fascinira. Jednako ga se duboko dojmio i Joseph Beuys kojega je tada upoznao.

Oduševljenost umjetnošću više ga ne napušta i na kraju arhitekturu objesi o klin kad ga 1971. prime u Essen na Folkwangschule radi usavršavanja u grafici. Njegova izložbena djelatnost koja uskoro započinje velikog je intenziteta i u međuvremenu doseže svjetske dimenzije. Godine 1983. vraća se u Hrvatsku doselivši se u Split, gdje prema vlastitim planovima gradi atelier i kuću za svoju mladu obitelj. Svaki je posjetitelj Trebotićeva doma neizbježno fasciniran jedinstvenim panoramskim pogledom koji se zapadno otvara prema moru i dalmatinskim otocima – s najvećega od njih, Brača, potječu umjetnikovi preci, a i njegovo je mjesto rođenja ondje, u lučkom gradiću Milna.

U svom slikarstvu i grafici, instalacijama i scenografijama Matko Trebotić razvio je univerzalan umjetnički jezik koji dolazi iz mnogih, prividno suprotnih izvora. Kritika je već rano ustvrdila da je njegovoj umjetnosti, odnosno umjetniku, svojstven izvjestan dualizam – dvije prirode koje žive u njemu, tradicionalan slikar i moderan šaman – čini se da se, prema Feđi Vukiću, u umjetnikovu radu stapaju do vlastitog stvaralačkog jedinstva na koje su utjecala dvojica umjetničkih uzora: slikar Emanuel Vidović, kojega Trebotić poznaje iz svoje splitske mladosti, i njemački umjetnički šaman Joseph Beuys. Napetost između tradicije i modernizma čini se da je na kraju uzmaknula pred egzistencijalnijom tematikom radi koje se umjetnici služe paletom simbola što se manifestiraju na površini slike. Nadrealnim prikazom tih motiva, koje valja dodatno opisati, umjetnik stvara novu dimenziju što probija u pogledu iz njegove unutrašnjosti ili obratno, otvara pogled u nju. Nije slučajno da odabire ptičju perspektivu izražavajući distancu prema onome što ostaje poslije njega.

Otvoren, lirskim apstrakcijama ponesen način slikanja, koji je umjetnik prisvojio tijekom trajnoga procesa, dopušta promatraču zadubljivanje u tkanje slike. Prema Franzu Josephu van der Grintenu, slikarska je površina virtua-

lan prostor u kojemu su imanentne snage prepuštene igri punoj životne radosti. O tome svjedoči i koloristička živost koju je Trebotić pronašao otkako upotrebljava čist, nepomiješan pigment (žuta, crvena, plava, zelena).

Još više nego koloritom, koji djeluje kao da je opijen tekućim mediteranskim svjetlom, slikarski je svijet Matka Trebotića povezan s domovinom. Temeľjan i trajan pečat očigledno mu je dalo iskonsko bogatstvo oblika koje kriju hrvatsko Sredozemlje te otočni i obalni dalmatinski krajobrazi.

Nije slučajno da ovaj umjetnik i svoju aktualnu izložbu naslovljuje znakovitom riječi, složenicom *Mittelmeeerspuren* (*Tragovi Sredozemlja*, op. prev.). Tragovi su uvijek svjedoci prošlosti, a Matko Trebotić svojim je radom u trajnoj potrazi za takvim vezama, za međuodnosima s prošlim, drevnim.

Uzima arhetipske i mitske simbole neumorno ih uplećući u tkanje slike. Zapravo su to skice građevina ili gradova, obrisi ilirskih, rimskih i srednjovjekovnih ruševina, iz kojih se razabire osobita ljubav prema tlocrtima starohrvatskih crkvice; često ih povezuje s poznatim motivom mediteranske flore, čempresom. Vezanost uz domovinu i zemlju centralne su kategorije u djelu Matka Trebotića. Domovinsko tlo naposljetku je *pars pro toto* cijele zemlje, dok grad, prema interpretaciji Igora Zidića, predstavlja model univerzuma, parafrazu kozmosa; u njemu se zrcali svemir, u njemu je vidljiv Bog.

Stara groblja i svi srodni klasični motivi, poput crkvice, križeva, lubanja i čempresa, simboli su zemaljskoga. Cijela kultura temelji se na grobovima koji su znakovi prve nastanjenosti. Arheološka nalazišta, posebice nadgrobni spomenici i sarkofazi, nalaze se na Trebotićevu rodnom otoku Braču i dokazuju ljudsku nazočnost koja traje sve od brončanog doba i antike.

Na kraju krajeva, sve se građevine mjere prema čovjeku, odnosno prema ljudskim mjerama. Kako ukazuje Franz Joseph van der Grinten, kapele i bazilike s glavom na koru, ramenima u poprečnom brodu i trupom u uzdužnom brodu odraz su ljudskoga tijela. U ranim slikama Matka Trebotića ljudska se prilika često otkriva kao fundament i pojavljuje se ispružena na

tlu, ispod građevine ili u perspektivi ispruženih udova, ističući se daleko preko granica zidova na tlocrtima crkvice.

Na slikama koje uključuju more upravo se iz ptičje perspektive vide brodovi. Oni kod Trebotića ponajprije imaju značenje spasilačkih brodova, pribježišta. Zidić u njima prepoznaje parafraze starih hrvatskih zavjetnih slika, spomenika zahvalnosti zbog spašenog života.

U Trebotićevim djelima najjasniji je kršćanski odnos, ali prije svega vidljiv je u križevima koji u arsenalu slikarskih formi imaju iznimnu ulogu – čak i ako se kod njega rijetko odnose na Kristovo raspeće. Najradije upotrebljava grčki križ koji svojim jednakim krakovima zrcali ontološku četverodijelnost, *quaternio*, jednu od arhetipskih predodžbi o uređenosti svijeta. Taj univerzalni, harmonično oblikovan križ, bez obzira na to što se pripisuje jednoj drugoj arhetipskoj formi cjelovitosti, kvadratu, znači savršenstvo i simbolizira načelo postojanja.

Poput tlocrta crkvice kojoj je u osnovi oblik križa, križ se po sebi može razumjeti i kao slika čovjeka. Van der Grinten opisuje kako se čovjek uspravlja sa zemlje pod svojim stopalima prema širini svemira i ispruženih ruku ustraje u svijesti o obzoru.

U Trebotićevu svijetu slika moguće je razlučiti četiri ishodišne skupine simbola. Zidić ih imenuje prema četirima elementima – ponovno klasična četverodijelnost – i razlikuje simbole zemlje, vode, vatre i zraka. Među zemljane simbole ulaze sve građevine, svi ljudi, kosturi, groblja, stabla i plodovi; od geometrijskih likova to je četverokut, posebice kvadrat. Vodeni, odnosno, morski znakovi jesu brodovi, ribe i školjke. Sunce i sve prema njemu, oblikovano poput kotača, kormila ili prstena, znakovi su vatre; i njihova temeljna geometrijska forma, krug, stari je simbol cjelovitosti. Trokut je pridružen četvrtom elementu, zraku. On je utjelovljen u pticama, ali i u svim drugim nebeskim pojavama, oblacima, dugama i zvijezdama. Sažeto se u odnosu na »elementarnost« u djelu Matka Trebotića može reći da prvi par srodnih elemenata – zemlja i voda – prevladava u odnosu na drugi par – vatra i zrak – te da na kraju zemlja dominira nad ostalima. Trebotićeva umjet-

GOMILA ILI KAKO PREŽIVJETI NA OTOKU, instalacija, 2004.

nost temeljno je određena majkom zemljom. Pa bio to i arhetipski lik koji umjetniku daje u zadatak temu rađanja i umiranja, koje podliježe vječnom kruženju, kako u slikovitoj usporedbi piše Zidić.

Činjenicu da je Trebotićeva simbolika tako duboko ukorijenjena u njegovoj domovini kritika je priznala vrlo rano i objašnjavala je čežnjom za starim vremenima. Zidić to obrazlaže »iseljeničkim domožaljem«. Kaže da stariški predmeti daruju umjetnikovoj nostalgiji i nadosoban, metafizički karakter. Iva Körbler ističe da Trebotić ima nepogrešiv osjećaj za stupanj do kojega se u slike smiju uklapati domovinski elementi i gdje se gestom i bo-

jom mora umetnuti duh novog doba i individualnog iskustva. Ti predmeti, koliko god bili apstrahirani, stvaraju temelj, sadržajno podnožje u gradnji slike Matka Trebotića. Zato on, unatoč gestama koje slute na slikarski stil, nije zastupnik apstraktnog usmjerenja. Štoviše, čini se da se tijekom svog umjetničkog puta postavio između figuracije i apstrakcije.

Probijajući granice dvodimenzionalne slike Trebotić prelazi i individualan i idealan put od slikarstva preko fotomontaže do *environmenta*. U njegovoj najnovijoj prostornoj instalaciji, koju je dovršio 31. ožujka 2004. u unutar-njem dvorištu prostora Palais Porcia, a koju je naslovio hrvatskom riječju *Bit* (što bi se u slobodnom asocijativnom prijevodu moglo opisati kao životna supstanca), još se jedanput služi svojim provodnim motivom, grčkim križem. On za njega predstavlja idealnu formu i ne simbolizira samo patnju, nego prije svega otkupljenje i novu čovjekovu orijentaciju.

U svojim fotomontažama umjetnik karakterizira teren na koji smješta instalaciju kao škrte komade zemlje na kojoj raste rijetka trava. Ondje postavlja hrpu kamenja u koju ugrađuje križ, a ispred stavlja vapnenačko isklesano korito. Takve kamene hrpe, nazvane *Gomile*, moguće je na umjetnikovu rodnom otoku Braču vidjeti posvuda kako tvore sastavni dio krajobraza. Već u ranom povijesnom vremenu ljudi su mukotrпно prenosili kamenje što je ležalo na poljima i brežuljcima kako bi tlo učinili obradivim. Iskrčena i očišćena polja sve do 19. stoljeća intenzivno su se zasađivala vinovom lozom i maslinama zbog čega se Brač naziva »otokom vinograda i maslinika«. Osim »gomila« na Braču je moguće vidjeti i kućice podignute od samog kamena, predočavajući drevnu formu mediteranskog stanovanja. Još i danas takva jedna »bunja« nudi mnogim pastirima zaklon za nevremena. Ljeti je unutra hladno kao u pećini, a zimi vatra stvara toplinu.

U Trebotićevoj instalaciji konkretan se oblik grčkoga križa raspoznaje tek iz ptičje perspektive jer križ leži horizontalno postavljen u »gomili«. Kako križne grede samo malo probijaju križni tlocrt kamene hrpe, konstrukcija poprima oblik kotača, grčkoga križa upisanoga u kružnicu.

Pogled odozgo otkriva skicu korita uključenoga u instalaciju. Isklesano je od bračkoga kamena u klesarskoj školi u Pučišćima, a forma njegove skice izvodi se iz forme onih tipičnih crkvice koje otočani podižu kao zavjetna mjesta, poglavito kao spomen na spašavanje iz morske nesreće. Na otvorenju izložbe Trebotić ulijeva maslinovo ulje u taj spremnik i time proširuje izložbu pretvarajući je u *happening*. Maslinovo ulje ima za ovoga umjetnika posebno, autobiografski motivirano značenje. Negdje krajem Drugoga svjetskog rata na Braču je vladala oskudica hrane; nije bilo kruha. (Riječima *otok bez kruha* započinje svoju pjesmu, napisanu 1940. o Braču, i veliki hrvatski pjesnik Vladimir Nazor.) I Matko Trebotić bio je u to vrijeme pogođen istom nevoljom nakon što su ga u osnovnoškolskoj dobi poslali rođacima u Milnu kako ne bi morao pohađati splitsku školu koja je bila pod talijanskom upravom. Najvažnija hrana koju je tada na Braču dobivao, i koja je štitila od težih oboljenja uzrokovanih oskudicom, sastojala se od divljeg zelenila i maslinova ulja. U mnogim dvorištima još se i danas nalaze mlinska kola iz starih tijesaka, tragovi nekad plodne proizvodnje maslinova ulja. Maslinovo stablo moglo je ponuditi i više od ulja, naime hranu i drvo za ogrjev; ulje služi kao izvor svjetlosti i melem za rane, a maslinova grančica tradicionalan je znak mira. Konačno, maslinovo stablo klasičan je simbol svjetla i čulna slika Sredozemlja.

Trebotićeva instalacija djeluje ozbiljno i monumentalno. S *Gomilama*, koje poput hridine zaštitnički okružuju otkupiteljski križ što nalikuje koritu izrađenom prema obliku stare hrvatske crkvice, a u koritu se čuva životno potrebno ulje, umjetnik stvara mjesta nalik spomenicima koji razvijaju ideju tradicionalnih zavjeta. Ta instalacija u isto vrijeme ispunjava funkciju zavjetnoga dara kojim umjetnik iskazuje svoju duboku povezanost i zahvalnost prema zavičajnom tlu. Instalacijom *Bit* (životna supstanca) Trebotić uspijeva napraviti osebujan *hommage* Sredozemlju načelno, a svom mjestu rođenja, otoku Braču, osobno.

2004.

TRAGOVI GRADA, prvi svečani zastor HNK u Splitu, 2005.